

Мария АНГЕЛОВА-АТАНАСОВА (Велико Търново)

ОПИТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ПСИХО- И СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИТЕ ПРИЧИНИ ЗА ПРОМЕНИТЕ В ЛИЧНОИМЕННАТА НИ СИСТЕМА

Промените в системата на българските лични имена (ЛИ) през последните десетилетия са явни и забележими не само за специалистите. Те са очевидни за всеки българин. Излезлият през 1987 г. Честотно-тълковен речник на личните имена у българите (Н. Ковачев) дава възможност да осъзнаем по-точно размерите и посоките на този процес, както и на част от причините за него. Макар да е известно, че традицията в именуването, най-старателно поддържана от религията и обичая, през последните години е силно разколебана именно поради разкъсването на старите духовни връзки, явно е, че изборът на имена за новородените в известна степен все пак остава в плен на утвърдения именник. Част от имената се възобновяват напълно, друга част са модифицирани варианти на първоначалните имена, а съвсем малка част – напълно нови за системата ЛИ. Изборът е в известна степен предопределен, т. е. можем да говорим за предварително антропонимично задание при всеки конкретен случай, като имаме предвид условното спазване на обичая името на новороденото дете да е в някаква формална връзка с имената на баби и дядовци, по-рядко на други роднини. В същото време изборът на име отразява и естествения стремеж на човека да даде децата си с благозвучни, красиви и смислени имена. Всичко това ни дава основание да предполагаме, че намаляват броят на децата в семейството и стремежът с едно име да

се почетат повече предци не е единствената причина за значителните промени в личноименната ни система, макар да я приемаме за твърде значима. Много съществени ни се струват промените в личния вкус по отношение на имената, тъй като до голяма степен от него зависи и личният избор на име. Едновременното отчитане на различните причини, които обуславят промените в личноименната система, ни подтикна да направим опит за психо- и социолингвистично изследване чрез една анкета. Данните от тази анкета не са окончателни. Обработени са около 2500 анкетни карти от 11 града, предимно от Северна България. Анкетирани са преди всичко ученици от горния курс, основно от X и XI клас, тъй като те са с известни знания за произхода и значението на имената си, имат определено отношение към тях и известна представа за спецификата на българската личноименна система. Тъкмо техният избор на имена за децата им в следващото десетилетие ще определя облика на именната ни система, поради което анализът на техните предпочитания, оценки и съображения е от особено значение. Анкетирани са също така и студенти от I и II курс на филологически специалности във ВТУ и СУ и ученици от IV-V клас. Техните отговори са по-скоро коректив на данните от останалите анкети поради спецификата на възрастта им и подготовката им.

Анкетната карта съдържа следните въпроси:

1. *Как се казвате? На кого сте кръстен?* (Вписва се изходното име или имена)
2. *Какво знаете за произхода и значението на личното си име?*
3. *Харесвате ли името си? Защо ДА/НЕ? Бихте ли го сменили?*
4. *Желаете ли Вашите внуци да носят това име непроменено?*
5. *Кои са 5-те МЛИ или 5-те ЖЛИ, които най-много харесвате?*
6. *Кои са 5-те МЛИ или 5-те ЖЛИ, които най-не харесвате?*

Отговорите на първия въпрос дават възможност да отчетем променящото се отношение към традицията. Точно възобновяване на имената на баби и дядовци не надхвърлят 50%, като по-чес-

то се среща при имената на момчетата. Процентът варира от 12 до 73 за различните селища. Най-нисък е при анкетираните от Шумен, а най-висок – в Пловдив. Тези данни не трябва да се абсолютизират, тъй като са на базата на ограничен брой анкети, понякога само 100 – 200, и имат ориентировъчен характер. Все пак впечатляващо е, че процентите за различните селища варират най-често между 25 и 45. При това трябва да уточним, че в случаите, когато ЛИ Радка е възобновено с ЛИ Рада, Марийка е Мария и др., приемаме, че имаме точно възобновяване. Условно спазване на традицията имаме, когато дядо Васил е възобновен чрез ЛИ Валентин, Виктория или под. Такова отношение към традиционните имена е най-често явление. Най-нисък е процентът на имената от тази група в Лясковец, а най-висок – в Михайловград. Значителен е и процентът на произволно избраните имена – около 6% от анкетираните във В. Търново, около 43% от анкетираните във Видин, но най-често около 10% в останалите селища. Предпочитаните имена са от най-различен характер – имена на прочути певци, артисти, филмови герои, известни политически или културни дейци, герои от художествената литература или просто модни пред съответния период имена.

Отговорите на втория въпрос могат доста да обезсърчат авторите на речници. През последните няколко години у нас в немалък тираж бяха отпечатани три антропонимични речника: От „А“ до „Я“. Имената на българите, с автори Н. Иванова и П. Радева, 1985, тираж 30 600 екз.; цитираният по-горе речник на Н. Ковачев, издаден през 1987 г. в тираж 14 000 екз. и Български именник, с автор Й. Заимов, издаден през 1988 г. в тираж 3 000 екз. Тези издания, изчерпани буквално за седмици след издаването им – факт, който показва голям интерес към подобен род литература, предполагат повишаване на знанията за произхода, значението и разпространението на българските ЛИ. Данните от анкетата сочат, че точни знания имат не повече от 20 – 30% от анкетираните. Останалите около 70% не знаят нищо или почти нищо за имената си. Това е съкрушаваща статистика, която подсеща, че антропонимичната наука малко е дала на антропонимичната практика. Любопитно е да отбележим също, че учениците от горния курс, почерпили информация за имената си от някакъв източник, са склонни

да я абсолютизират, не изпитват никакво съмнение в истинността ѝ и не търсят други източници за съпоставка. Това задължава ономастичното общество у нас да обсъди сериозно въпроса за необходимостта от един нов, обобщаващ речник на ЛИ, дело най-добре на авторски колектив, който да представя всички съществуващи етимологии за спорните имена и подчертава най-убедителната.

Отговорите на третия въпрос са доста леки за обобщаване в първата си част. Повече от 90% от анкетираните харесват имената си. Харесват ги, защото са благозвучни; защото са разпространени; защото са на дядо и баба, които обичат и се радват, че ги наследяват; защото са традиционни, „чисто български“; защото са интересни, чуждоземни; защото са кратки; защото са свикнали с тях. Останалите, не повече от 10%, не харесват имената си също така по различни причини: защото са нови, неизвестни и трудно ги възприемат при запознанство (напр. **Красислава**); защото е грубо, напр. **Бранимира**; защото от него се образува неблагозвучно бащино име, напр. **МЛИ Красимир** е хубаво, но **БИ Красимиров** не звучи добре; защото е на баба или дядо, които не обичам и на които не искам да приличам, напр. **Евгения**; защото е дълго, макар че е хубаво и звучно и никой не го използва в този му вид, а го съкращава по неприемлив за лицето начин, напр. **ЛИ Десислава** е хубаво, но го съкращават **Деси** или **Слава**, а това не е приятно; защото няма имен ден; защото няма песен за това име.

Особено внимание заслужават екзотичните имена, които са внесени отвън чрез имена на певци, герои на романи или филми, артисти и др. Нормално е да допуснем, че през следващите години и десетилетия, при по-активни културни и икономически контакти с различни етноси, тези имена ще стават повече. Не е за пренебрегване и възможността за увеличаване на процента на смесените бракове, при които по естествен път антропонимичните системи си влияят взаимно.

Последната част на въпроса засяга преди всичко ония близо 10% от анкетираните, които не харесват особено имената си или са безразлични към тях. Независимо от причините за това отношение към имената, единици са анкетираните, които споделят, че може би биха променили имената си. Мотивът за запазването на името, което не харесват, е най-често свързан със свикването с това

име, приемането му като част от личността. Някои споделят, че не биха искали да обидят тези, които са им го дали. Този факт, свидетелстващ за срастване на личността с името, най-добре показва защо така болезнено хората реагират при насилствена смяна на имената им. Трудно можем да си представим по-болезнено посегателство върху човешката личност.

Отговорите на четвъртия въпрос са в известна връзка с отговорите на предходния. Една част от анкетираните нямат определено мнение по въпроса, но по-голяма част (повече от 75%), предпочитат да дадат имената си на внуци – в същия вид или с незначителни промени. Това особено важи за момчетата, които по-често държат имената им да се запазят непроменени. Момичетата по-често предлагат модифицирани варианти на имената си, променени чрез наставки или чрез създаване на сложни имена по старинни славянски модели. Тази склонност ни подсказва идеята към един бъдещ речник на ЛИ да включим и няколко страници с информация за начините на образуване на българските ЛИ. Добре би било да представим и основните модели и форманти.

Въпросът за най-харесваните имена съдържа толкова различни, разнообразни отговори, които трудно се поддават на обобщаване. Най-харесвани са имена като **Александър, Иван, Димитър, Николай**, утвърдени в практиката на именуване, неизменна част на именния ни фонд от много столетия, но също така и имена-фантоми като **Ивайло**; имена на царе – **Асен, Калоян, Борис**; стари славянски композити като **Добромир, Светослав**, но и нови имена по тяхно подобие. При ЖЛИ разнообразието от предпочитания също впечатлява. Покрай **Мария, Мариета** и др. подобни, срещаме доста композити, стари и нови по техен образец, както при МЛИ, а също и имена на **-ина, -яна, -ета, -ия**. При ЖЛИ много по-често се изявяват предпочитания към по-редки и нетрадиционни за системата имена.

По въпроса за най-нехаресваните имена отговорите също са доста разнообразни. Една част от най-харесваните традиционни МЛИ са посочени и като най-нехаресвани, напр. **Иван, Димитър**. Само при композитните МЛИ и ЖЛИ вкусовете се доближават – почти не се срещат в групата на неpreferираните имена. При ЖЛИ много често отговорът е сведен до обобщение – „не харес-

вам имена на -ка като Иванка, Стоянка, Донка и под.“ Сред непредпочитаните имена са и традиционни имена с голяма честотност като Мария. Нехаресваните имена са определяни като груби, неблагозвучни, омръзнали поради голямата си честотност или непривични, смятани за чужди. В една анкетна карта ученичка от Сливен, осъзнала, че календарното ѝ име, смятано от всички за чисто българско, се оказва еврейско по езиков произход, смутено пита: „Кое всъщност е българското име?“. Кое наистина е българското име? Славянобългарските, прабългарските, тракийските и пр. субстратни и адстратни имена и техни наследници или настанилите се на тяхно място, утвърдени с помощта на църквата календарни имена, заели трайно място в именния фонд на българите. Това е проблем за дискусия в ономастичното общество, особено наложителна, ако приемем идеята за издаване на препоръчителен именник.

Този бегъл преглед на събрания чрез анкети материал показва, че изследователският подход е удачен. Анализирането на по-обемен материал ще даде отговор на много теоретични и практически въпроси, които стоят пред българската антропонимия.